Jabbarbergenov.Sh.E.
Ajiniyoz nomidagi Nukus davlat pedagogika instituti
Maktabgacha tarbiya va Defektologiya kafedrasi oqituvchisi

INKLYUZİV TA’LİM MUHİTİDA ESHİTİSHDA NUQSONİ BO‘LGAN BOLALARNİ İJTİMOİY HAYOTGA MOSLASHTİRİSH TEXNOLOGİYALARİ

Annotatsiya *Ushbu maqolada ınklyuziv ta’lim muhitida eshitishida nuqsoni bo‘lgan bolalarni ijtimoiy hayotga moslashtirishi tahlil qilinadi. Eshitishida nuqsoni bo‘lgan bolalarda maxsus pedagogik yondashuvlar, logopedik mashg‘ulotlar hamda zamonaviy texnologiyalar yordamida amalga oshiriladi. Shu sababli, ularni ijtimoiy hayotga moslashtirish texnologiyalarini ishlab chiqish va amalda qo‘llash bugungi kunning eng dolzarb masalalaridan biridir.*

Аннотация *В данной статье анализируется адаптация детей с нарушениями слуха к социальной жизни в условиях инклюзивного образования. У детей с нарушениями слуха осуществляется с помощью специальных педагогических подходов, логопедических занятий и современных технологий. Поэтому разработка и практическое применение технологий их адаптации к социальной жизни является одним из самых актуальных вопросов сегодняшнего дня.*

Annotation *This article analyzes the adaptation of children with hearing impairments to social life in an inclusive educational environment. Special pedagogical approaches, speech therapy sessions, and modern technologies are used in children with hearing impairments. Therefore, the development and practical application of technologies for their adaptation to social life is one of the most pressing issues of today.*

Kalit so‘zlar: *Inklyuziv ta’lim, Moslashtirish texnologiyalari, Kommunikativ texnologiyalar, Imo–ishora tili, Labdan o‘qish, Texnik vositalar, Multimodal ta’lim, Vizual ko‘rgazmalilik.*

Ключевые слова: *Инклюзивное образование, Технологии адаптации, Коммуникативные технологии, Язык жестов, Чтение с губ, Технические средства, Мультимодальное образование, Визуальная наглядность.*

Keywords: *Inclusive education, Adaptation technologies, Communication technologies, Sign language, Lip reading, Technical tools, Multimodal education, Visual aids.*

Bugungi kunda inklyuziv ta’lim tizimi har bir bolaning imkoniyatidan qat’i nazar, uning ta’lim olish huquqini ta’minlashga qaratilgan. Ayniqsa, eshitishda nuqsoni bo‘lgan bolalar uchun yaratiladigan sharoit nafaqat ta’lim jarayoniga, balki ularning jamiyatda munosib o‘rin egallashiga ham bevosita ta’sir qiladi. Aholining turli qatlamlarini, jumladan, eshitishida nuqsoni bo‘lgan bolalarni ham ijtimoiy hayotga faol jalb etish ularning shaxs sifatida shakllanishi va barkamolligini ta’minlaydi. Jumladan: tengdoshlari bilan erkin muloqot qilolmaslik; og‘zaki axborotni qabul qilishdagi qiyinchiliklar; o‘z fikrini ifoda etishda ishonchsizlik; jamiyatga

integratsiyada to‘siqlar. Shunday sharoitda bolaga nafaqat maxsus pedagogik yordam, balki ijtimoiy-psixologik qo‘llab-quvvatlash ham zarur bo‘ladi. Shuningdek, ilmiy jihatdan o‘rganish, mavjud muammolarni tahlil qilish va samarali metodlarni ishlab chiqish ta’lim tizimi hamda jamiyat uchun dolzarb vazifalardan biri hisoblanadi.

Eshitishida nuqsoni bo‘lgan bolalar ham boshqa tengdoshlari qatori ta’lim olish, o‘z qobiliyatlarini namoyon etish hamda jamiyatda faol ishtirok etish huquqiga ega. Inklyuziv ta’lim ana shu imkoniyatlarni yaratishda asosiy vosita bo‘lib xizmat qiladi. Eshitishida nuqsoni bo‘lgan bola uchun texnologiyalarini tizimli qo‘llash orqali quyidagi natijalarga erishiladi: bolaning muloqot madaniyati shakllanadi; mustaqillik va o‘ziga ishonch ortadi; ijtimoiy hayotda faol ishtirok etish imkoniyati kengayadi; kelajakdagi kasbiy faoliyat uchun tayanch yaratiladi. Axborot texnologiyalaridan foydalanish ham kommunikativ kompetensiyani rivojlantirishda muhim ahamiyatga ega. Masalan, mobil ilovalar va interaktiv dasturlar yordamida imo–ishora tilini o‘rganish, eshituvchi tengdoshlari bilan birgalikda mashg‘ulotlar o‘tkazish, bolalarning o‘zaro aloqasini mustahkamlaydi. Shu bilan birga, ota-onalar va pedagoglar uchun ham amaliy ko‘nikmalarni o‘rgatish zarur: bolaga faqat maxsus sharoit yaratib berish emas, balki uni jamoadagi tabiiy faoliyatga jalb etish muhim. Oddiy hayotiy vazifalarni birgalikda bajarish – masalan, bozor qilish, sayr qilish, jamoat tadbirlarida qatnashish – bolaning jamiyatga qo‘shilish jarayonini yengillashtiradi. Natijada, kommunikativ kompetensiyaning rivojlanishi eshitishida nuqsoni bo‘lgan bolalarda o‘ziga bo‘lgan ishonchni oshiradi, ularni ijtimoiy jihatdan faol, mustaqil va jamiyat bilan uyg‘un aloqada bo‘lishiga xizmat qiladi.

Eshitishda nuqsoni bo‘lgan bolalarni ta’lim jarayoniga jalb etish va ularning ijtimoiy moslashuvini ta’minlash maxsus pedagogikaning eng muhim vazifalaridan biridir. Bu jarayonda bir qator metod va vositalar qo‘llaniladi. Xususan, imo–ishora tili, labdan o‘qish, texnik vositalar, multimodal ta’lim va vizual ko‘rgazmalilik eshitishda nuqsoni bo‘lgan o‘quvchilarning bilim olishida va jamiyatga integratsiyalashuvida muhim o‘rin tutadi.

1. Imo–ishora tili

Imo–ishora tili – eshitishda nuqsoni bo‘lgan insonlarning asosiy kommunikativ vositasi bo‘lib, qo‘l harakatlari, mimika va tana ifodalari orqali fikr almashishga imkon beradi. Bu til bolalarning ijtimoiylashuvini ta’minlabgina qolmay, ularni bilim olish jarayoniga faol jalb etadi.

2. Labdan o‘qish

Labdan o‘qish – suhbatdoshning lab harakatlarini kuzatib, nutq mazmunini anglash usulidir. Ushbu metod eshitishda qisman nuqsoni bo‘lgan bolalar uchun juda foydalidir. Ular tovushni qisman eshitib, labdan o‘qish orqali to‘liq tushunishga erishadilar. Bu usul muloqotdagi mustaqillikni oshiradi, biroq yorug‘lik, masofa va nutq tezligiga sezilarli darajada bog‘liqdir.

3. Texnik vositalar

Texnik vositalar eshitishda nuqsoni bo‘lgan bolalarning ta’limini samarali tashkil etishda muhim ahamiyat kasb etadi. Masalan, eshitish apparatlari, kohlear implantlar, subtitrli dasturlar va maxsus mobil ilovalar bolaning ta’lim jarayonida faol ishtirok etishini ta’minlaydi. Bu vositalar bolalarga nafaqat bilim olish, balki jamiyatda teng huquqli a’zo sifatida shakllanish imkonini

beradi.

4. Multimodal ta’lim

Multimodal ta’lim – o‘quv jarayonida bir nechta sezgi organlari orqali bilim berishga asoslangan metoddir. Eshitishda nuqsoni bo‘lgan bolalarda ko‘ruv va kinestetik sezgi kuchli bo‘lgani uchun, ular uchun multimodal ta’lim juda samarali hisoblanadi. Darsda imo–ishora, labdan o‘qish, yozma matn, ko‘rgazmali vositalar va texnik qurilmalardan kompleks foydalanish bolalarning bilimni to‘liq o‘zlashtirishiga yordam beradi.

5. Vizual ko‘rgazmalilik

Vizual ko‘rgazmalilik – eshitishda nuqsoni bo‘lgan bolalar ta’limida asosiy tamoyillardan biridir. Rasm, jadval, sxema, piktogramma va video materiallardan foydalanish mavzuni osonroq tushunishga yordam beradi. Bu nafaqat bilimni mustahkamlash, balki bolalarni dars jarayoniga faol jalb etishda ham muhim vosita hisoblanadi.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, Inklyuziv ta’lim eshitishda nuqsoni bo‘lgan bolalarning ijtimoiy hayotda tutgan o‘rni beqiyosdir. Ular tengdoshlari bilan birgalikda ta’lim olish orqali jamiyatda o‘z o‘rnini topadi, ijtimoiy faol, mustaqil va to‘laqonli shaxs sifatida shakllanadi. Inklyuziv ta’lim nafaqat bu bolalarning, balki butun jamiyatning kelajagi uchun mustahkam poydevor hisoblanadi.

Imo–ishora tili, labdan o‘qish, texnik vositalar, multimodal ta’lim va vizual ko‘rgazmalilik eshitishda nuqsoni bo‘lgan bolalarning ta’lim jarayonida tutgan o‘rni beqiyosdir. Bu metod va vositalar birgalikda qo‘llanilganda, bolalarning bilim olish imkoniyatlari kengayadi, ijtimoiy hayotga moslashuvi yengillashadi va ularning kelajakda jamiyatda faol shaxs sifatida shakllanishiga zamin yaratiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Nogironligi bo‘lgan shaxslarni qo‘llab-quvvatlash va ularni ijtimoiy hayotga keng jalb etish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi qarorlari. – Toshkent, 2020–2023 yillar.
2. O‘zbekiston Respublikasi “Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonuni. – Toshkent, 2020.
3. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi qarori: “Inklyuziv ta’limni rivojlantirish konsepsiyasi”. – Toshkent, 2021.
4. Abduraxmonova M. “Maxsus pedagogika asoslari”. – Toshkent: O‘qituvchi, 2019.
5. G‘afforova R., Raximova N. “Surdopedagogika: nazariya va amaliyot”. – Toshkent: Noshir, 2020.
6. Tadjibayeva D. “Inklyuziv ta’lim psixologiyasi”. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2021.
7. Xoll L. “Inclusion: Effective Practices for All Students”. – New York: Pearson Education, 2018.
8. Florian L. “The Sage Handbook of Special Education”. – London: SAGE Publications, 2019.
9. Marschark M., Spencer P. “Deaf Studies Handbook”. – Oxford: Oxford University Press, 2016.